

Faktomluva aneb proč se mnozí mýlí o zemědělství

Tento týden mě celá řada zemědělců kontaktovala s tím, abych si pustil druhou část nedělních Otázek Václava Moravce, které se tentokrát (nebo spíše opět) věnovaly zemědělství a jako vždy prezentovaly více či méně zkreslený postoj médií a bohužel i části akademické sféry na zemědělství. Kde se tento zkreslený postoj bere?

Mýliti se je nejen lidské, jak by již před více než 2000 lety řekl římský filozof Seneca, ale také snadné, což dokazuje i kniha s názvem „Faktomluva, aneb deset důvodů, proč se mýlíme v pohledu na svět a proč jsou věci lepší, než vypadají“. Za tímto nečekaným „bestsellerem“, jenž se na pulty knihkupectví dostal až po autorově smrti, a který podpořil mimo jiné i Bill Gates (a zařídil všem vysokoškolákům v US elektronickou kopii zdarma) a také bývalý prezident USA Barack Obama stojí (respektive stál) švédský lékař, vědec a především statistik Hans Rosling. Rosling zasvětil svůj život tomu, aby, jak sám s oblibou říkal, „zasypával příkop“ mezi tím, co je skutečné a mezi tím, o čem si lidé myslí, že je skutečnost. Autor, kterému vzhledem k vážné nemoci knihu pomohl dokončit syn a snacha, položil běžnému vzorku populace (10 tisíc dotázaných) několik „triviálních otázek“, které se nějakým způsobem týkají současného stavu světa (pokud si chcete kvíz vyzkoušet, je stále online na <https://factfulnessquiz.com>), aby zjistil, že až 80 % dotázaných v testu naprosto propadlo. Drtivá většina těch, kteří si test vyzkoušela, žije v domnění, že svět spěje k záhubě a většina lidí žije pod hranicí chudoby. Objektivní skutečnost je však jiná. Často opomínaným faktem přitom podle Roslinga je, že většina ukazatelů, které svědčí o rozvoji lidského potenciálu v zemích „rozvojového světa“ (sám Rosling toto zjednodušující rozdělení zpochybňuje) se dlouhodobě zlepšuje, ačkoli to samozřejmě není otázkou několika let, ale spíše desetiletí. Přesto rozhodně neplatí, že by průměrná doba dožití v těchto zemích byla 50 let nebo že by v chudších částech světa většina dívek nebyla schopna dokončit základní docházku. Proč si to ale podle autora většina dotázaných myslí?

Problémem podle Roslinga není dostatek intelektu dotázaných nebo nedostatek vzdělání či přístupu k informacím, ale způsob, jakým lidská mysl funguje na jedné straně a také způsob jakým pracují moderní média. Člověk si podle Faktomluvy neuvědomuje, že ačkoli má zdánlivě i díky internetu přístup k obrovskému penzu informací, jedná se o informace nějakým způsobem zprostředkované a zpracované, přičemž média mají tendenci se v lepším případě soustředit na určitý úzký výsek problému kvůli zjednodušení, v horším případě se zaměřují se nejen vlivem vlastního subjektivního zkreslení (osobní zkušenosti a preference) na subjektivní příběhy namísto empirických holistických (celostních) dat. Posláním médií není jen informovat, ale také (aby divák nepřepnul) udržet jeho pozornost, to znamená bavit.

Z pohledu médií je tak poutavější a zajímavější věci zábavně ukázat, dát jim tak zvaně tvář než o nich suchopárně hovořit. Často se tak využívá personalizace (zosobnění) zpráv. Reportáž se v takovém případě zaměří na konkrétní případ vybraného člověka, čímž celkový obraz dané záležitosti poněkud ustupuje do pozadí. Proč jsou tedy věci lepší, než vypadají? Média mají podle Roslinga přirozenou tendenci soustředit se na negativní zprávy ne snad pro to, že by se v těchto negativních zprávách tvůrci a moderátoři zpráv nějakým morbidním způsobem vyžívali, ale protože lidská psychika funguje i z hlediska evolučního takovým způsobem, že naši pozornost negativní zprávy přitahují více než ty

pozitivní. Čím je to způsobeno? Ten, kdo v historii nežil v permanentním strachu o přežití se nepřipravil na nejhorší a dost pravděpodobně tak třeba v době tuhé zimy nebo velkých povodní zahynul, a nepřispěl tak svým dílem do celkového lidského genofondu, zatímco ten, kdo si dělal zásoby na zimu, shromažďoval potravu a kožešiny nebo stavěl archu se stal potomkem dalších „ustaraných generací“. Člověk je navíc tvorem společenským a napříč historií dlouhou dobu žil v tlupách, kmenech, rodových a jiných společenstvích a v případech blížící se pohromy se o ní navzájem informoval tak, aby zachránil ty, kteří mu byli nejbližší. Člověk si tak v sobě už z podstaty v rámci „genetické výbavy“ nese několik instinktů, které jsou důležité pro přežití, nicméně často zkreslují realitu.

Jak to souvisí se zemědělstvím? I o zemědělství, se podobně jako o všem jiném máme značnou tendenci mýlit, a to nejen s ohledem na způsob, kterým o zemědělství informují některá média, ale také s ohledem na skutečnost, že zatímco v minulosti mělo osobní nezprostředkovanou zkušenost se zemědělstvím mnohem více lidí než nyní.

Jak tedy vypadají Roslingovy „základní instinkty“, které způsobují, že se o světě mýlíme a jakou platnost mohou mít v současné debatě o zemědělství? Vzhledem k rozsahu se tento týden podíváme na prvních pět instinktů.

1) Instinkt propasti

- První instinkt, který značně zkresluje naše vnímání světa je podle Roslinga tak zvaný instinkt propasti. Média často s ohledem na zjednodušení vyhledávají dva názorové póly, které mají ilustrovat celkový obraz konkrétního problému. Ve skutečnosti je však podle Roslinga nutné uvědomit si, že mezi extrémy neexistuje propast, ve které by bylo vakuum, ale naopak právě mezi nimi lze najít buď samotnou realitu nebo většinové nahlížení společnosti na konkrétní otázku. Rosling na tomto případě vysvětluje, proč většina dotázaných vnímá problém se světovou chudobou větší, než ve skutečnosti je, respektive nesprávně vnímá extrémní rozdíly mezi bohatými a chudými. Ve skutečnosti totiž poměrně velké množství lidí v rozvinutém i rozvojovém světě podle objektivních měřítek patří mezi „světovou střední třídu“, ačkoli v rámci dotazníku to (subjektivně) většina dotázaných nevnímala. Jakou souvislost má instinkt propasti se zemědělstvím a diskuzními pořady jako je pořad OVM? Nahlížení většinové společnosti na zemědělství je značně zkreslené právě proto, že se v médiích často setkáváme s těmi stále stejnými ilustračními záběry ukazujícími nesprávné hospodaření jako příklad selhání konvenčního zemědělství na straně jedné, na straně druhé jsme přesvědčováni o tom, že jediné správné hospodaření je hospodaření v ekologickém režimu. Mnoha diskuzním pořadům však uniká, že ve skutečnosti je pravda někde uprostřed a že řešení není v přechodu na ekologické zemědělství (to je podle nejen tento týden zveřejněné studie málo efektivní na to, aby mohlo uživit planetu), ale že se konvenční zemědělství může v mnohém inspirovat od toho ekologického, zatímco ekologické zemědělství může používat některé prvky precizního nebo chytrého zemědělství, případně v kombinaci s moderními metodami šlechtění dosahovat lepších výsledků.

2) Instinkt negativity

- Podle Roslinga je důležité pamatovat si, že špatné zprávy se šíří rychleji než zprávy dobré, což může nicméně vytvářet asymetricky negativní obraz o světě. Proto je podle autora publikace nutné se zamyslet nad tím, zda o dané záležitosti existují i pozitivní zprávy, popřípadě se pokusit zaměřit na primární zdroje (statistiky, trendy), podle kterých je možné vyhodnotit skutečný stav věcí. Pokud se něco lepší jen velmi pomalu (a tak to ve skutečnosti bývá), s velkou pravděpodobností se o tom nedozvíme ze zpráv, protože se jedná o málo „šokující informaci“. Skutečnost, že se v souvislosti s nějakým tématem objevuje více negativních informací nemusí podle Roslinga znamenat objektivní zhoršení stavu věcí, ale může se jednat o důsledek popularizace určitého tématu nebo lepších metod

sledování konkrétního jevu. Jak to souvisí se zemědělstvím a OVM? Velkým tématem dneška je vodní či větrná eroze půdy. Na druhou stranu si je nutné uvědomit, že eroze je nejen přirozeným jevem, ke kterému docházelo dlouhá staletí (bez eroze by koneckonců ani žádná půda neexistovala), ale že je „najednou“ půda erozně ohrožená je způsobeno hlavně novými metodami pozorování a pozorností, která se tomuto problému dostává. Zatímco ochrana půdy před erozí je na místě, přílišná panika a unáhlená rozhodnutí, která by znamenala konec zemědělského hospodaření nebo významné omezení uživatelských či vlastnických práv v současné době rozhodně v ČR na místě nejsou. Erozní události jako je například vyplavení ornice při přívalových deštích je třeba ve spolupráci zemědělců a obcí řešit rychle a efektivně, a to včetně preventivních opatření, neznamená to ovšem, že by ihned mělo dojít k masivní regulaci všude tam, kde existuje teoretické ohrožení erozí.

3) Instinkt rovné čáry

- Dalším instinktem, kterým se Rosling v rámci Faktomluvy zabývá, je tak zvaný instinkt rovné čáry. Pokud podle Roslinga člověk někdy v minulosti dostane informaci o určitém trendu (tedy že nějaký ukazatel se vyvíjí určitým směrem), často uvažuje v intencích toho, že trend pokračuje po rovné čáře, případně má stoupající tendenci. Rosling tento častý omyl ilustruje na růstu populace ve světě a klesající porodnosti v zemích, které dosahují vyššího hospodářského růstu. Většina západního světa se totiž domnívá, že růst populace ve světě (a v nejchudších zemích především) má nekontrolovatelně stoupající tendenci a brzy tak planetu, respektive lidský druh zahubí jeho přemnožení. Ve skutečnosti však porodnost v návaznosti na hospodářský růst i v těch nejchudších zemích světa klesá a lze tedy očekávat, že postupně začne i zde populace stagnovat. Jak vypadá instinkt rovné čáry v zemědělství? Vezměme si častou kritiku, která na zemědělství směřuje, a to údajně nadměrné používání přípravků na ochranu rostlin, případně umělých hnojiv. V pořadu Otázky Václava Moravce byl prezentován graf ukazující nárůst hektarových výnosů u plodin jako je kukuřice, cukrová řepa, řepka či pšenice, který byl účastníky diskuze připisován na vrub zvýšené „chemizaci“ zemědělství, tedy právě přípravkům na ochranu rostlin a umělým hnojivům. To je ovšem záměna korelace a kauzality. Tedy to, že se dva jevy objeví zároveň neznáme, že jeden jev způsobuje jev druhý. Zcela v pozadí v rámci diskuze zůstaly hlavní faktory stojící za nárůstem výnosů jako je šlechtitelství, pokrok v agrotechnice a správná zemědělská praxe (tedy také nechemická ochrana rostlin). Ano, v minulosti, zejména s tak zvanou zelenou revolucí docházelo k nárůstu spotřeby pesticidů a umělých hnojiv, nicméně poslední dostupná data zcela jasně ukazují obrácení trendu v posledních desetiletích, tedy snížení celkového množství „chemie“ stejně jako přechod k šetrnějším alternativám.

4) Instinkt strachu

- Svět se podle Roslinga zdá být mnohem nebezpečnějším místem, než je z důvodu přirozené opatrnosti člověka a reakci na nebezpečí, o kterých jako tvor společenský slyší od někoho, komu důvěřuje, ať už to jsou média nebo jiné přirozené autority jako jsou politické, společenské či akademické elity (velké důvěry požívají lékaři, kteří také proto často kandidují do politických funkcí). Z těchto důvodů se tak podle Roslinga často stává, že člověk vyhodnocuje některá rizika mnohem vážněji než některá skutečná rizika. Příklad? Letošní hit okurkové sezony číslo „1“ a závěrečné téma OVM, hraboš. Nehledě na množství manipulativních informací a lži o „plošném rozhazování po celé republice“, které řada „odborníků“ záměrně zaměňovala za cílenou povrchovou aplikaci na ohrožené zapojené porosty, kde není prakticky možné granule dohledat je nutné rozlišovat pojmy nebezpečnost a riziko z použití rodenticidu. Potenciálně nebezpečný je každý „jed“, mnoho lidí však má několik „jedů“ (např. čisticí prostředky) běžně ve své domácnosti, a přesto má poměrně klidné spaní, protože chápe rozdíl mezi správným a nesprávným užitím přípravku. Nicméně zpátky k instinktu strachu, noviny byly v létě plné mrtvých čápů a zajíců, přitom je objektivně a statisticky dokázáno, že mnohem více zvířat skončí pod koly osobních automobilů, nebo je třeba zahubí větrné či vodní turbíny „ekologicky šetrných elektráren“, mnohem více psů a koček (Stutox, pokud vím nezahubil jediného psa či kočku) zastřelí ročně myslivci, přesto jsem si nevšiml toho, že by milovníci

čtyřnohých přátel pranýřovali nimrody. V důsledku jednostranné medializace nicméně dochází k ostrakizaci zemědělců a řada lidí najednou získala pocit, že si může do všech zemědělců (i těch, kteří nic nikam neaplikovali) „kopnout“, už jen pro to, že to dělají média a aktivisté. Ptá se někdo na to, kolik živočichů zemře v důsledku toho, že je hraboš fakticky vytlačí ze stanoviště jako potravní konkurent?

5) Instinkt velikosti

- Člověk má podle Roslinga instinktivní tendenci věcem, na které momentálně soustředí svoji pozornost, přikládat mnohem větší váhu, než jakou ve skutečnosti mají. Rosling tuto skutečnost ilustruje na svých zkušenostech z lékařské mise v Africe, kde se staral o novorozence, a kde došel k závěru, že pokud se bude soustředit jen na jeden aspekt péče, případně jen na jeden případ, bude tím trpět zbytek pacientů, respektive celá péče. Média mají podle Roslinga přímo v popisu práce dělat z věcí běžných, či méně zajímavých „senzaci“, navíc by se mohlo zdát až skoro nelidské nezaměřit se na jedince, který momentálně trpí. Proto také podle Roslinga řada respondentů jeho dotazníků domnívá, že o základní potřeby a péči je na světě ochuzeno až 80 % lidí. Ve skutečnosti to je však zcela obráceně, zhruba „jen“ patnáct procent lidí na planetě nemá přístup k elektrické energii, „jen“ 12 procent dětí není očkováno proti nejzákeřnějším nemocem a až 90 % dívek ve světě dokončí základní vzdělání. Jak souvisí instinkt velikosti s tuzemským zemědělstvím? Jeden z diskutujících se v OVM na konci zmínil o tom, že Německo, respektive Bavorsko připravuje přechod na ekologické zemědělství až na 33 % zemědělské půdy. V kontextu, ve kterém to bylo řečeno, se to jeví jako obrovský rozdíl oproti tomu, jak to funguje u nás. Z předchozí hodiny pořadu by se totiž mohlo zdát, že Česká republika je „chemickou velmocí“, přitom se u nás v režimu ekologického zemědělství hospodaří až na 15 % výměry zemědělské půdy. Podíl biopotravin na pultech je výrazně menší (mezi jedním a dvěma procenty), nicméně nikde není psáno, že se do budoucna nezvýší. Jak totiž mimo jiné vyplývá z Faktomluvy, věci se obvykle nemění překotně, ovšem nám před očima, i když tak pomalu, že to paradoxně nestačíme vnímat.

Nakonec se zastavím u další události, o které se tento týden mezi zemědělci hodně mluvilo, a to jsou protesty nejdříve holandských a posléze německých zemědělců. Naše média mlčí. Zatímco před dvěma týdny holandské zemědělciablokovali Haag, tento týden vyrazili v reakci na navrhovaná opatření směřovaná k lepšímu plnění nitrátové směrnice do ulic také zemědělci v Německu. V Bonnu protestovalo asi pět tisíc zemědělců se stovkami traktorů, které utvořily cestou do bývalé západoněmecké metropole stokilometrové konvoje na protest proti zemědělské politice Spolkové vlády. Protestovalo se ale také v Mnichově, Hannoveru, Stuttgartu a mnoha dalších městech. Zemědělcům kromě stále se zvyšujících nároků na ochranu životního prostředí (v případě nitrátové směrnice je navíc těžké odlišit znečištěné zemědělské a komunální) vadí také ubíjející byrokratická zátěž, negativní obraz zemědělství v médiích a dlouhodobě nízké výkupní ceny mléka, masa a dalších potravin. Proto jedním z hlavních požadavků protestujících zemědělců po spolkové vládě bylo neschválení obchodní dohody EU-Mercosur, která by pravděpodobně znamenala další tlak na ceny potravin v Evropě a především konkurenci, která neřeší nitrátovou směrnici, glyfosát ani GMO. Na tomto místě je důležité poznamenat, že nitrátovou směrnici, erozi ani glyfosát na západ od nás zatím nikdo na rozdíl od České republiky neřešil, o tom ale až někdy příště. Podrobně si tyto protesty „zelených vest“ můžeme rozebrat v příštím komentáři, stejně jako dalších pět instinktů, které podle Roslinga vedou k omylům.

Na úplný závěr zpět k Senecovi, ten říkal, že mýliti se je lidské a byl donucen k sebevraždě, Cicero říkal, že mýliti se je lidské, ale že setrávat v omylu je bláznovství a byl (nejen za to) při plném vědomí vláčen římskými ulicemi za koněm a jeho uťatá ruka a setnutá hlava byly posléze vystaveny na Fóru jako výstraha ostatním. Tak si nejen při sledování OVM o zemědělství říkám, že vždycky může být hůř.

autor: - zdroj: AGRÁRNÍ KOMORA ČR
vygenerováno v 13:45:56 dne 13. 11. 2019